



(Pages : 3)

3219

Reg. No. : .....

Name : .....

**IV Semester M.A. Sanskrit (Special) Examination, June 2009**

**SN 243 : NYAYA – IX (2005 Admn. Onwards)**

**सामान्यनिरुक्तिः प्रथमलक्षणम्, दिनकरी अनुमानखण्डे हेत्वाभासः च ।**

Time: 3 Hours

Max. Marks: 75

**सूचना :** संस्कृतभाषायामुत्तराणि देयानि । देवनागरी लिपिरुपयोक्तव्या ।

I. कोष्ठात् समुचितमुत्तरमादाय लिखत :

(1×15=15)

- 1) गङ्गेशोपाध्यायैः विरचिताः ग्रन्थः \_\_\_\_\_ ।  
(तत्त्वचिन्तामणि, कुसुमाञ्जलिः, न्यायसार)
- 2) द्वेत्वाभासाः कतिविधाः ?  
(सप्तविधाः, पञ्चविधाः, बहुविधाः)
- 3) 'तत्त्व निर्णयविजयप्रयोजकत्वात्' इत्यत्र विजयपदस्य कोऽर्थः ?  
(पराहङ्कारखण्डनरूपम्, अपवर्गसिद्धिरूपम्, धर्मप्राप्तिरूपम्)
- 4) यथाश्रुतमिदं हेतुदोषाणां लक्षणम् इति केनोक्तम् ?  
(दीधितिकारेण, गौतमेन, चार्वाकेण)
- 5) मूलोक्त लक्षणानां दुष्टहेतुलक्षणत्वे को दोषः ?  
(अतिव्याप्ति, अव्याप्तिः, न्यूनता)
- 6) अनुमितिपदस्याऽऽनुमितिसामान्यपरत्वे इत्यर्थकल्पने को दोषः ?  
(असंभवः, न्यूनता, अतिव्याप्तिः)
- 7) 'सपरिकरं हेतून्निरूप्य' इत्यत्र 'परिकरंशब्दस्यार्थः कः ?  
(व्याप्तिपक्षधर्मते, परामर्श, अनुमितिः)
- 8) लिङ्गानुपधानमतस्य प्रवक्ता कः ?  
(गङ्गेशः, कणादः, )

P.T.O.



- 9) हेत्वाभासनिरूपणस्य का सङ्गतिः ?  
(विजयलक्षणैककार्यकारित्वम्, उपोद्धातकारणत्वम्, प्रसङ्गसङ्गतित्वम्)
- 10) तत्त्वचिन्तामणि ग्रन्थस्योपरि गदाधरेण विरचितः व्याख्या ?  
(गादाधरी, जागदिशी, माधुरी)
- 11) 'शब्दो अनित्यः शब्दत्वात्' इति कस्योदाहरणम् ?  
(सपक्षस्य, विपक्षस्य, बाधस्य)
- 12) पर्वतः वहन्यभाववान् इत्यत्र अनुमितिविरोधित्वे अपि न हेतुदोषः । कस्मात् ?  
(विशिष्टस्याप्रसिद्धत्वात्, निश्चयज्ञानात्, विशिष्टवैशिष्ट्यवगाहिज्ञानाभावात्)
- 13) अनुपसंहारी च कस्य ज्ञानस्य प्रतिबन्धकः ?  
(व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानस्य, अन्वयव्याप्तेः, सद्धेतोः)
- 14) हृदो द्रव्यं धूमादित्यूदाहरणे को दोषः ?  
(संशयः, स्वरूपासिद्धिः, व्याप्तिः)
- 15) 'मणिमयो गिरि' इति कस्योदाहरणम् ?  
(आश्रयासिद्धस्य, दृष्टहेतोः, सद्धेतोः)

II. वाक्येन वाक्याभ्यां वा दशानामुत्तरं लिखत ।

(1×10=10)

- 16) मूलोक्त लक्षणानि हेतुदोषाणां दृष्टहेतूनां वा इति शङ्कायाः समाधानं किम् ?
- 17) लक्षणे यथार्थं पयस्य निवेशनं किमर्थम् ?
- 18) हेत्वाभास निरूपणे कस्य सङ्गतित्वं संभवति ।
- 19) हेत्वाभासानां तत्कार्यकारित्वं कथम् ।
- 20) लिङ्गोपधानमतस्य प्रवक्ता कः ? अस्य मतस्य वैशिष्ट्यं किम् ?
- 21) तत्त्व निर्णयः इति पदस्य कोऽर्थः ?
- 22) अनुमितिपदस्य पत्किञ्चिदन्वयमितिपरत्वे इत्यर्थकल्पने को दोषः ?
- 23) हेत्वभासानां लक्षणं किम् ?
- 24) सत्प्रतिपक्षः कः ?
- 25) सव्यभिचारे कस्य प्रतिबन्धकत्वम् ?



- 26) अन्वयमात्रव्याप्तिको हेतु कः ?
- 27) साध्यवदन्य वृत्ति कः ?
- 28) काञ्चनमयपर्वतो वहिनमान् इति वाक्ये हेत्वाभासः कः ?
- 29) विरुद्ध कः ?
- 30) अनुपसंहारी कः ?

III. प्रकरणं प्रदर्श्य चतुर्णामाशयं लिखत ।

(2½×4=10)

- 31) “अथवा तत्त्वनिर्णयस्साध्यवत्ता ज्ञाने प्रमात्त्वनिश्चयः” ।
- 32) “अनुमितिपदस्य प्रकृत पक्ष साध्यहेतुकानुमिति परत्वमावश्यकम्” ।
- 33) “इदन्त्ववधेयम् अभिधेयत्वं प्रमेयत्वस्य व्यभिचारीत्यत्र, इत्यादि भट्टाचार्यः” ।
- 34) “तल्लक्षणं तु यद्विषयकत्वेन ज्ञानस्यानुमिति विरोधित्वं तत्त्वम्” ।
- 35) “इत्थं च साध्याभावव द्रुति हेत्वादिकं दोषः, तद्वत्त्वं च हेतौ येन केनापि सम्बन्धेनेति नव्याः” ।
- 36) “एवं मूलावच्छिन्नो वृक्षः कपिसंयोगीत्यत्ताणि बोध्यम्” ।

IV. एकैकया खण्डिकया द्वयोरुत्तरं लिखत ।

(5×2=10)

- 37) हेत्वाभासनिरूपणाभावे मूलग्रन्थस्य न्यूनता, तत्परिहारश्च कथमिति विशदयत ।
- 38) ‘साध्यव्याप्यहेतुमान् पक्षा साध्यावान्’ इत्यत्र पक्षविशेष्यत्वं कथम् ?
- 39) अनैकान्तिकाः के ?
- 40) असिद्धः कः ?

V. 41) ‘यथाश्रुतमिदं हेतुदोषाणां लक्षणं’ साववतरणं आशयमाविष्कुरुत ।

(15×1=15)

अथवा

- 42) तत्रानुमिर्तिकारणीभूता भावप्रतियोगि यथार्थ - ज्ञानविषयत्वम् - सोदाहरणं व्याख्यात ।
- 43) हेत्वभासाश्च पञ्चधा - यथादिनकरी विशदयत ।

(15×1=15)

अथवा

- 44) ‘स्यादसिद्धिरतस्त्रिधा’ - सोदाहरणं विशदयत ।